

Ludmila Romportlová
Ctirad John

Bylo to tak?

TRITON

TRITON
Praha / Kroměříž

Ludmila Romportlová
Ctirad John

Bylo to tak?

Stanislav Juhaňák – TRITON

*Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována,
rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu
vydavatele.*

Copyright © Ludmila Romportlová, Ctírad John, 2013
© Stanislav Juhaňák – TRITON, 2013
Cover © Renata Brtnická, 2013

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON,
Vykáňská 5, 100 00 Praha 10,
www.tridistri.cz.

ISBN 978-80-7387-690-6

Červencová sobota byla jako každá jiná. Usadil jsem se na prosluněné verandě s širokým oknem. Drala se do něj třešeň, která právě odevzdala plody. Jako obvykle jsem se začal probírat nashromážděnými týdeníky a novinami. A docela jako obvykle jsem se nad nimi ošival a co chvíli mi proklouzlo mezi zuby pár štavnatých a nečesaných slov, ba někdy i celých hrubiánských vět. Daniela se stáhla do koutku gauče a tiše listovala v dávných denících z dívčích let. Kradí jsem ji pozoroval. Přiznávám, že jsem jí její deníky plné dětské a dívčí „literatury“ záviděl. Chápal jsem, proč dává najevo svůj odmítavý postoj k současným tiskovinám, které tvrdošijně odmítají tisknout zasvěcené referáty o knížkách, o krásné literatuře. Často s ní souhlasím. Naše časopisy se dnes vskutku nesnaží pěstovat u čtenářů umění zkoumat a třídit nabízenou literaturu. Docela se zapomnělo (kdeže jsou časy Černého Kritického měsíčníku), že činnost kritika může být stejně tvořivá jako tvorba básníka či prozaika.

Daniela si předsevzala vytrhnout mne z čtenářské rozvrhlosti a jeden ze svých dívčích deníků mi přistrčila. Ledabylo ho rozevřela. Začal jsem zvědavě číst.

Tak dneska máme prvního juliána. To ty prázdniny utíkají. Ještě dva měsíce svobody a pak... Ale kdo by se teď otravoval školou. Dneska bylo hezky. Ráno jsem s maminkou trhala růže, tatínek je potřebuje do školy. Chudáci děti je budou kreslit při přijímačkách na sklářskou školu. Dneska mne to v hodině klavíru nebavilo. Musela jsem opakovat Vltavu, Poem a Snění. V zahradě jsem obhlížela angrešty, ale byly ještě kyselé. Jahody, ty jsem už skoro všechny vyzobala. Odpoledne jsme seděly s Vlastou na lavičce pod břízami. Na koleně jsem měla děsnou ránu. Natloukla jsem si, když jsem honila jednoho blbýho psa. Vlasta mi vyprávěla, jak slavný

pohřeb měl Peroutka, ten, co se zabil v letadle. K večeru se nad Brodem snesla malá bouřka. Moc se mi líbilo, když po ní sedl tatínek k pianu a hrál národní písně.

Dočetl jsem a něco mi v hlavě cvrnklo. Jako by na mne někdo šplíchl pár kapek živé vody. A zrodil se nápad. Byl můj, ale vyvolal ho dávný dívčí deník. Daniela překvapeně pozorovala můj neklid a mé vzplanutí.

Ještě si to musím v hlavě srovnat, prohlásil jsem. Ale mám najednou chuť vytvořit s tebou takovou – řekl bych filmařskou – časosběrnou prolínačku. Byl by to prostřih událostmi, které se kolem nás za války odehrávaly v různých koutech naší republiky.

6

Tobě bude hej, ty máš svůj deníček, do kterého jsi zapisovala svá hnutí už jako terciánka turnovského gymnázia. Já budu válečné události pracně dolovat z paměti. Byl jsem tehdy septimán prachatického gymnázia a potom medik, kterému zavřeli vysoké školy. Vznikne roztočivná míchanice, které budeme říkat asambláž.

Slova míchanice a asambláž se Daniele zalíbila a odevzdaně poznamenala, Dobrá, půjdeme do toho. Bude to méně bolavé než s tebou prohrávat jednu šachovou partii za druhou.

V tercii jsem už do gymnázia v Turnově nedojížděla. Bydlení u babičky a dědečka v Turnově skončilo neslavně. Babička byla ženský generál, všechno chtěla komandovat, míchala se i do mého oblečení. Je mi nanic, když si vzpomenu na pamětihodnou historii se sukní starou bezmála padesát let. Babička ji na mne navlíkla a založila špendlíky. Stejně ale sahala jeden decimetr nad zem. Když se mnou sukně šla, vytažená až k bradě, do školy, nemohla jsem se ani nadechnout. Stejně potupná byla i patálie s botami. Ke starým křepálům babička dala u ševce přidělat poutka a spoutané boty nazula na mé nohy. Tolik jsem se za boty styděla, že jsem se šourala do školy pod chodníkem. Náš gympl měl hladké chodby, holky se na nich rády klouzaly. Já stála přimražená v koutě, boty přikryté aktovkou, s pocitem dalšího nespravedlivého pokoření.

Naše tercie má půl holek a půl kluků. Je to tak dobře, máme tu větší psinu.

Všechny předměty mně jdou slušně. Nerozumím si jen s matikou, to je často velké trápení. Proto také okukuji profesory, kteří ji vyučují. Chtěla bych odhadnout, jak jsou přísní a kolik kulí rozdají za den. Jeden je elegant, hrozně přísný, ale umí také žertovat. Říká mně, že mne jednou vezl v kočárku. Ale já obdivuji matikáře, který učí také fyziku. Je to starý úctyhodný pán, má krásné vlasy, bílé jako mléko, vždycky si mne prohlížel. Jednou mne na chodbě zatahal za rukáv, Tak přece jste to vy, já už učil vašeho tatínka... Kéž by mne také učil! To, že tatínek maturoval na turnovském gymnáziu, pro mne neznamenalou výhodu, je tu na mne moc vidět.

Někdy máme skvělý den. Jako dneska, když šla celá bouda na pochodák. Pochodovali jsme do Jenišovic. U hrobu historika Josefa Pekaře jsme zaspívali Čechy

krásné, Čechy mé a naši národní hymnu. Zpívali jsme s chutí a nadšeně.

Všichni cítíme, že se kolem naší republiky stahují mračna. Dnes v noci byl poplach, siréna ječela jako blázen. Letadla nepřiletěla. I tak jsem si uměla představit až do teď nepředstavitelnou válku.

Jsem doma ráda. Hrabu se třeba ve starých ročnících předválečných Humoristických listů. Četla jsem v nich srdceryvný příběh Kačenky Strnadové, služebné v Praze. Pak jsem se hned pustila do knížky Ignáta Herrmanna Vdavky Nanyňky Kulichovy. Je to prima čtení, ale já vyhledávám spíš hrůzné romány. Někdy si tu hrůzu zapíši do deníku, byla by škoda, kdybych ji zapomněla.

V tělocviku nám už dávali cvičební úbor na středoškolské předstletové hry. Je to kombinace světle modrých kalhotek, bílého trička a bílých ponožek. K tomu ještě černé cvičky. Vypadám v tom strašně tlustá.

Před týdnem mne tatínek vyznamenal a jsem na to moc pyšná. Pověřil mne, abych na čtverečkované šabloně obtahovala na skleněné tabuli jeho kresbu. Až bude tatínkův výtvar zdobit nějakou spořitelnu, nikoho ani nenapadne, že v přípravě uměleckého díla jsem měla prsty i já, nepatrná třináctiletá holka. Už teď moc dobře vím, že při rytí do skla se umělec nesmí odchýlit ani o půl milimetru.

O letošním Dnu matek dal tatínek mamince skleněnou vázu s nasazenou rytinou maminky s děťátkem. Kdybych napsala, že se mi líbila, bylo by to málo. Byla to krása vrytá do skla.

Šimona k nám přišla do terciie. Byla z kantorské rodiny. V ní bylo učitelování zakořeněno v několika generacích. Otec, ředitel měšťanské školy v malém městě na Blánci, se rozhodl dokázat občanstvu, že měšťanka je pro dítě ta pravá studnice vzdělání. Dcera Šimona se proto stala žákyní školy, kterou její otec přísně a pyšně spravoval. V druhém ročníku se začala ošívat. Vrstevnice, dcery místní honorace, ale i ševců a hokynářů, jezdily denně vlakem do gymnázia v Prachaticích. Pro celý kraj bylo Athéneem. Stálo to hořké vyčítání a pláč, než otec překonal ředitelskou pýchu a Šimona se octla mezi námi,

v tercii reformního reálného gymnázia. Přestup z měšťanky nebyl hladký. Terciáni už jsou zkušení mazáci, především holky, dcerky úředníků a kantorů v menšinovém městě ji braly na vědomí nerady a váhavě. Šimona byla neokoukaná, zdatná volejbalistka, která rázem vnesla do třídy smysl pro řád a přirozený svět. Brzy po ní pokukovali šviháci z vyšších gymnaziálních ročníků. Rychle se vžila do středoškolských rituálů a s vkusem a bez šprtounství zdolávala úskalí opáček, „kón“ a známkování do pověstných kantorských notesů. Brzy nás udivila svým nadáním pro matematiku. Rezervovanost spolužačky tála a „ta nová“ se zamíchala do študáckého chumlu. Býval jsem jedničkář, takový uměřený, nikdy jsem nebyl šprt. Zvládal jsem techniku napovídání sousedům a při kónách z matiky jsem leckdy podstrčil vypočítaný příklad.

V kvintě si Šimona umanula, že začne mé premiantství ostřelovat. Dařilo se jí to a holky jí fandily. Nezdálo se nám, že je jí milé nadbíhání septimánů a oktávánů, kteří se o přestávkách nenápadně trousili do naší třídy. Naše spolužačky začaly chodit do tanečních. I kolem Šimony nebyla nouze o drobné romantické příběhy. Ona si vedla svou. Hodně četla a byla celou třídou uznávaným znalcem soudobé české literatury. Stala se spoluzakladatelkou čtenářského kroužku, který se o nedělích scházel na zámku ve Vlachově Březí – u Fialů. Jako výraz obzvláštní přízně pozvaly naše literátky občas i múzicky laděného spolužáka. Sedělo se v rozsáhlé komnatě s krbem a dávnou atmosféru dotvářel literární opar starých časů, kdy v zámeckých prostorách milostně vzplanul Jan Neruda ke své vzdálené příbuzné, Aničce Tiché. Čtenářské besedy pro vyvolené se stávaly brankou do světa, který se lišil od gymnaziální všednosti.

Červen v osmatřicátém zvedl naše národní sebevědomí. Stali jsme se svědky rychlého obsazení naší západní hranice dobře vyzbrojenou armádou. Mně přinesl překvapivé setkání v nečekaných kulisách. Zatlačilo mne k výhybce a vyzvalo mne k jejímu přehození. Jeli jsme se Šimonou motorovým vláčkem z Prachatic. Hovořili jsme o dojmech z biologického kroužku, který jsme právě absolvovali. Prázdniny byly v dohledu, poslední předmaturní. V hovoru došlo i na naši posedlost toulat se na kole

cestami a pěšinami kolem řeky Blanice a vodňanských rybníků. Nejspíš to byla Šimona, kdo řekl průlomovou větou: Nechtěl by ses potoulat třeba hned dneska? Kývl jsem, kupodivu nepřekvapen. Šimona vystoupila v Bavorově, mne vyklopil motoráček ve Vodňanech. Když jsem sundával kolo ze stojanu, tvářil jsem se asi jinak než obvykle. Maminka přihlížela a kroutila hlavou. Na večeri příjedu, utrousil jsem ledabyle.

Oba jsme vyjeli ve smluvenou hodinu a jeli si vstříc. Potkali jsme se v „půlce cesty“, což se stalo i v pozdějších letech našim zaklínadlem. Líbeznou lesní pěšinou v Blyšticí jsme kráčeli mlčky a dlouho jsme překonávali rozpaky. Tam nešlo o vyrýsování průniku jehlanu pláštěm válce, což jsme bravurně zvládali nad rýsovacím prknem. Cítili jsme však, že to červnové pozdní odpoledne nesmíme rozfouknout. Domů jsem odjížděl s podivným zmatkem v hlavě. Vyučování druhý den začínalo matematikou. Rozřešit zadanou rovnici jsme uměli oba. O přestávce jsem si dodal odvahy a vydal se mezi holčecí lavice. Šimono, budeme dál provozovat naši přetahovanou? Podívala se nezvykle měkce, To víš, že budeme. Vždyť by nám chyběla. Byl bych ji rád pohladil po vlasech. Ale to před očima třídy nešlo.

Odpoledne k nám přivezl pan Bonhard z Turnova nové piano – křídlo. Vyměnil nám ho za naše pianino, jen ještě musíme připlácet. Je to velice starý nástroj, je mu 75 let. Klávesy prý jsou ze slonoviny, je celé vyřezávané a vykládané perletí. Má slavnou historii. Jeho majitelem byl hrabě Špork z Kuksu. Pan Bonhard je velice příjemný člověk, dříve se jmenoval Panchartek.

Poslouchala jsem nejnovější šlágry, které se hrály u kolotoče za Jizerou. Naučila jsem se zazpívat Nad Granadou slunce nezhasíná.

Dnes máme neděli, odjakživa ji nenávidím. Maminka mi udělala vlny a šla jsem tatínkovi pro podvazky. Měla jsem na sobě staré námořnické šaty. V neděli! Ale atsi! Stejně na blbou parádu netrpím. S maminkou jsme šly do sklářské školy pro skleněné figurky. Prohlédly jsme si zadarmo výstavu a zvěčnily se do pamětní knihy. Po večeri jsem šla s maminkou pro pivo. Potkaly jsme bráchu Mirka, který se vracel ze skautského výletu celý

poštípaný od komárů. Byl nešťastný, že mu kluci roztřískali o strom dvě vajíčka.

Jela jsem s tatínkem do Turnova a Mirek s maminkou do Prahy na desátý všesokolský slet. Mirek šel ještě k holiči, vrátil se ofidlaný jako pudlák. V Turnově nás čekal děda s babičkou. Odpoledne jsme šli na procházku na Podháj. Procházky s babičkou jsou na draka. To je pořad: Pozdrav! Nos taštičku! Neškareď! Dej ruce z kapes! Řekni rukulíbám! No, vrátím se vždycky hrozně naštvaná. Na Podhájí jsem četla Hvězdu a Pestrý týden. Pak jsme se vrátili domů. Mám tu v Turnově vždycky skvělé čtení. Teď čtu napínavou májovku Old Surehand. Hlavním hrdinou a vypravěčem je Old Shatterhand, kterému děsně fandím. Fandím i Dicku Hammerdulovi, Pittu Holmesovi a hlavně Vinetouovi, slavnému náčelníku Apačů. Večer jsem se najedla kyselých okurek.

11

Musím vzpomenout na všesokolský slet. Vryl se mi do paměti hluboko a navždycky.

Ve Vodňanech těsně před válkou sdružoval dorostenecký oddíl Sokola studenty dojíždějící do prachatického gymnázia, českobudějovické průmyslovky, sazeče z tiskárny pana Dvořáka a výrostky, kteří se znali z dob, kdy spolu hrávali kopanou na některém z plácků. O prázdninách se často mezi nás zamíchali chlapci a děvčata ze „Sokola pražského“, jednoty se slavnou tradicí. V odhodlaném jaru osmatřicátého roku byl naší vytouženou metou slet. Prostná pro nás nebyla „votrava“. Stala se branou, která umožnila vklouznout do Prahy. Jelo se koncem června. Pro naši župu přistavili celý nákladní vlak. Jízda v prostorném vagonu – my říkali v dobytčáku – přispěla k vytvoření sletové party natěšených sokolíků. I „bratr cvičitel“ se naráz stal chlapcem, jedním z nás. Naši mi dali ušít nově navržený vycházkový kroj. Sako připomínalo důstojnickou uniformu. Jak jinak v jaru plném úzkosti i odhodlání. Po 21. květnu jsme už spali „na přílbicích“, jak napsal básník.

V Mezibranské nás seřadili do osmistupů a kráčeli jsme župa za župou. I čelo našeho osmistupu se mělo před Myslbekovým pomníkem rozdělit a vytvořit dva pochodové proudy. Žádný div, že jsme na rozjásaném Vác-

lavském náměstí ve vyčekané chvíli rozřadění popletli a dorost Husovy župy objal svatého Václava dvěma nestejnými proudy. Valili jsme se Prahou a bylo nás, uradovaných kluků, třicet tisíc. Na sletovou plochu se nás vešla jen polovina. Já byl v té, která čekala na své vystoupení druhý den. Obsadili jsme členskou tribunu a zvědavě přihlíželi. Ve chvíli, kdy chlapci vzorně provedli rozestup na značky, se vyhoupl na náčelnický můstek muž v bílém – i klobouk měl bílý – prezident Beneš. Už nevím, co řekl. My jsme to těm chlapcům na ploše stadionu přáli. Že je pan prezident s nimi, že ho tam mají. Naše polovina nastoupila druhý den. I my jsme vzorně provedli nástup. V té chvíli se cvičišťem převalila taková vlna radosti, že ji bylo i slyšet. Pan prezident přišel znovu a patřil i nám.

Pro mne byly opojné i sletové večery. Pražané se na nás usmívali a fandili nám. Navštívil jsem divadla, která jsem mohl milovat jen na dálku a „literárně“. Osvobozené divadlo se v těch dnech proměnilo v přetopený kotel rozesmátých kluků a holek. Voskovec a Werich hráli Těžkou Barboru. V předscénách rozvíjeli s velkou chutí zbrusu nové nápady mířící do duší sokolíků. V „děčku“ E. F. Buriana jsem viděl Lidovou suitu. Tehdy jsem netušil, že nejen pro mne, ale i pro houfek píseckých divadelních nadšenců se za války stane představením směřotvorným.

Ráno jsem zase četla a četla. Potom jsme šli s dědou na procházku. Potkali jsme pana profesora Srpa, našeho tlustého matikáře. Četl v chůzi noviny a lidi se mu měli vyhýbat. Po obědě jsme zase šli na rodinnou okukovací procházku. Musela jsem držet babičku pod paží, slušně kráčet, říkat rukulíbám a dělat ze sebe pimprle. Mračila jsem se jako obloha před bouřkou. V městě jsem se babičky musela držet, ale v loukách sama ruku z mojí vytáhla. Až v městě se zase zavěsila. Šla jsem nemluvná a zamračená. Babička mi říkala řádová sestro. Přišli jsme k nějakému pomníku, kde byly latinské nápisy. Marně jsem se pokoušela rozluštit jejich smysl, abych si tu milou a duchaplnou latinu trochu zopákla. S babičkou jsme šly k Černým na zmrzlinu. Byla dobrá, vanilková. Divila jsem se, jak ji babička rychle snědla. Večer jsem četla další májovku. Od knihy se zase nemohu odtrhnout.

V předsetové době v tatínkovi ožil dávný sokolský vzdělavatel. Tak se ta funkce skutečně jmenovala. Ve vsi Čičenicích, kde ve dvacátých letech minulého století působil jako učitel na dvojtřídce, přibližoval s velkým zanícením vesnickým „bratřům“ Tyršovy a Fügnerovy ideály. Jako dítě školou ještě nepovinné jsem vynikal velkou zvědavostí. Tatínkovy promluvy o sokolských cvičeních a slavnostech pronášených v sadech za usedlostmi na mne velmi zapůsobily. Podle mamínčina vyprávění jsem doma vyložal na židli a nadšeně hlásal, Ten Tyrš, ten Fügner, dva pestří ptáci... Maminka sdružila vesnické dívky a panímámy do „sokolského hnízda“, které patronovala sokolská jednota ve Vodňanech.

13

Slet byl za dveřmi, bylo rozhodnuto. Kluk cvičil jako dorostenec, rodiče si vyjedou do Prahy o hlavních sletových dnech. A jelo se. Mně byla svěřena péče o zahrádku, slepice a kocoura Barnabáše.

Prvně jsem osaměl na několik dnů v našem rodinném domku na okraji města. Umínil jsem si prožít své osamění co nejpříjemněji. Studoval jsem na gymnáziu v Prachaticích. Denně nás tam jezdila početná skupina vlakem, měli jsme vyhrazený celý školní vagón. Za jízdy se dopisovaly domácí úkoly, často se zpívalo. Nejzvědavější z nás tam získávali první zkušenosti s kouřením, většinou laciných zorek, kus za deset haléřů. Nikdy jsem se nepřipojil. Nenapadlo mě to, i když pokusničení jsem měl od mládí kluka z vesnice v krvi. Snad jsem se v sletovém osamění litoval, snad jsem zčistajasna pocítil bezbřehou volnost a svobodu. Napadlo mne ochutnat kouzlo a slast kouření. Trafikantu panu Raisovi, činovníku místního Sokola a sportovního klubu, muselo být podezřelé, že červenající se student, který u něho nikdy nekoupil ani desítku zorek, požádal o krabičku dámesek, cigaret pro dámy patřící k honoraci. Posadil jsem se doma co nejpohodlněji do křesla a za asistence Barnabáše jsem z krabičky vyňal růžovou dámesku a zapálil si. Prokouřil jsem se do poloviny. Nepříjemná a vtíravá nevolnost způsobila, že vznešená cigareta se stala mojí „nedokončenou“. A to na furt, jak jsme říkali.

Podle smluveného plánu jsem po několika dnech jel do Prahy za rodiči. Praha stále jásala, mužněji a drsněji než při našich dnech sokolského dorostu. Vystoupení